

**Sborník
Státního
okresního
archivu
Přerov
31
2023**

**Přerov
2023**

Jiří J. K. Nebeský

Kult Panny Marie Hranické a Panny Marie Vranovské v hranickém Kostelíčku

Na úpatí vápencového kopce, jemuž Hraničané říkali Hluzovský, ale na konci 19. století se pro něj vžil název Hranický, a který byl za posledních sedm desetiletí z velké části odtěžen místní cementárnou, stojí kostel Narození Panny Marie, tradičně označovaný jako *Kostelíček pod lesem* či *Kostelíček pod skalou*, v současnosti nejčastěji jen jako *Kostelíček*.^{1/}

První zmínka o něm pochází z roku 1492, kdy u něj byl pohřben bratr Vít.^{2/} Jednalo se o příslušníka jednoty bratrské a bratrských pohřbů se u Kostelíčka odehrálo více. Zřejmě šlo o nouzové řešení situace, kdy bratrské pohřby nesměly probíhat u farního kostela a zatím neexistovalo samostatné konfesijní pohřebiště, ale nepředpokládáme, že by s jednotou souvisel přímo vznik Kostelíčka či okolního pohřebiště. Podle hypotézy Floriana Zapletala byl vystavěn na konci 15. století jako kostel hřbitovní.^{3/} Současná stavba pochází z roku 1595, kdy nahradila starší, snad jen dřevěnou budovu.^{4/} O náboženské oblibě místa nepřímo svědčí odkazy tomuto kostelíku z konce 16. století.^{5/}

Poutní kostel?

Kostelíček je dnes turisticky propagován jako „poutní místo“, pro což v literatuře z přelomu 19. a 20. století najdeme jen slabou, ale nikoli nulo-

1/ Jiří J. K. NEBESKÝ, *Kostelíček – Čtení o kostele Narození Panny Marie v Hranicích*. 2015.

2/ Poprvé v souvislosti se stavbou přinesl informaci Florian ZAPLETAL, Bílý kostelík u Hranic. In: *Záhorská kronika* 13, 1930–1931, č. 2, s. 61–63.

3/ Florian ZAPLETAL, Původ kostelíčka u Hranic. In: *Lázeňský zpravodaj uhličitých lázní Teplice n. Bečvou* 3, 1934, č. 14, 21. září, s. 1.

4/ Stanislav MILOŠ, Poznámky z průzkumu Kostelíčka. In: *Kdysi a nedávno – Texty o dějinách Hranicka* 1, 2009, s. 2–5.

5/ Bohumír INDRA, Oprava hranického Kostelíka r. 1595. In: *Záhorská kronika*, 18, 1935 až 1936, č. 1, s. 4–6. Bohumír Indra v knize Ladislav HOSÁK – Bohumír INDRA – Marie JAŠKOVÁ, *Hranice – dějiny města I*. 1969, s. 94 uvádí: „Pozoruhodný doklad starobylé tradice je svědectví drahotoušského městského písaře a kronikáře z konce 16. století Matěje Sabina Podolského o lidových poutích, každoročně konaných i v této době k Matce Boží Hranické u Kostelíčka, jejíž pozdně gotická socha z konce 15. století, vysoké umělecké hodnoty, se dochovala podnes a je umístěna ve farním kostele v Hranicích.“ V edici Podolského kroniky, kterou realizovali Bohumír INDRA – Adolf TUREK (edd.), *Paměti drahotoušských kronikářů 1571–1911*. In: *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 55, 1946, s. 219–320 (těž zvláštní otisk – Olomouc 1947), ani v jejím rukopise (SOKA Přerov, fond Archiv města Drahotuše, i. č. 84) jsme však žádnou takovou informaci nenašli...

vou oporu. Vystává tu však otázka, zda adjektivum *poutní* chápeme jako výraz regionálních velkopoutí, nejlépe takových, které směřují ke kostelu i mimo jeho hlavní svátky, nebo jen jako úzce lokální pouti křesťanů z nejbližšího okolí, které se omezují na svátky světců, jimž je kostel zasvěcen.

Dne 9. března 1624 navrhl jezuitský misionář Jan Skutellanus majiteli panství Františku kardinálu z Dietrichsteina „*ke vznícení ba i zvětšení zbožnosti lidí v okolí (...) se uznává za vhodné, aby kapli Narození Panny Marie v blízkosti Hranic, k níž každoročně putují a u níž se shromažďují mnozí, nejmilostivější pán pán (tj. kníže) onu kapli některými odpustky vybavil či od apoštolské stolice je navěky obstaral.*“^{6/}

Zpráva nás poprvé informuje o patrociniu kostela, resp. kaple, a naznačuje, že přes protestantizaci hranické farnosti v 16. století se udržela tradice poutí k mariánské svatyni.^{7/}

Každoroční pouti, o nichž je tu řeč, jsou spojeny s každým katolickým kostelem. Kde není známo datum svěcení stavby, koná se pouť v neděli po svátku světce, jemuž je zasvěcena – v našem případě se svátek Narození Panny Marie, jindy označovaný také jako svátek Panny Marie Semenné, slaví 8. září. Mariánských svátků, za nichž ke Kostelíčku mohli putovat poutníci, je ovšem více (zejm. Nanebevzetí Panny Marie – 15. srpna). Jiná pouť pak ke stejnému místu mířila na sv. Antonína z Padovy (13. června), jemuž byla zasvěcena samostatně stojící kaple, vybudovaná asi v polovině 17. století.^{8/}

Jak široký býval okruh poutníků v 17.–18. století, ve zlatém věku moravských poutí, zda se poutí zúčastňovali i obyvatelé odjinud než jen z nejbližšího okolí, nevíme. Libor Scholz narazil ve farním archivu na poznámku, že velké množství poutníků se u Kostelíčka sešlo v roce 1672 a 1690.^{9/} V roce 1745 byl posvěcen kříž na hranici hranického a drahotušského katastru (dnes u tř. Československé armády) „*na den narození P. Marie, když se šlo s procesím ke kostelíku za Hranice k P. Marii*“,^{10/} což implikuje poutní účast jak hranických, tak drahotušských farníků.

6/ Z latiny přeložil Jiří Lapáček. MZA, fond G 140, kart. 442, i. č. 1909, fol. 7v; František HRUBÝ, *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636 I.* 1934, s. 414; Bohumír INDRA, *Město a panství Hranice za třicetileté války*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, 1996, s. 29.

7/ Libor SCHOLZ, *Památky města Hranic*. 1864, s. 95 tvrdí, že: „*Ku kostelu tomuto velmi mnoho poutníků docházivalo, ano když při opanování Hranic od Mansfelda, obyvatelé opět od katolicismu odpadli, přede nic méně v nich pobožnost k P. Marii nevyhasla, a oni nutili násilně svého pastora, aby s nimi šel, a pout a pobožnost s nimi vykonal.*“ Mansfeldská epizoda spadá do let 1626–1627, Hraničtí tehdy otevřeli brány vojsku protihabsburské koalice.

8/ Datace výstavby se opírá o údaj z L. SCHOLZ, cit. dílo, s. 96, ten uvádí, že první zmínka pochází z roku 1658, kdy ovšem kaple byla už opravována. Jinou informaci najdeme ve zprávě dietrichsteinského archiváře z roku 1825, ten uvádí, že v roce 1671 byla stavba označována jako *Nová kaple* a klade její vznik do doby kolem roku 1670 – ZAOPO, fond Velkostatek Hranice, kart. 20, sign. 7, i. č. 349.

9/ L. SCHOLZ, cit. dílo, s. 95.

10/ ZAOPO, fond Sbírka matrik Severomoravského kraje, i. č. 6713 – Drahotuše, Římskokatolický farní úřad, sign. L IV 2, fol. 679r (sk. 696).

Přítom soupis procesí z roku 1771^{11/} uvádí z blízkého Hranicka tři větší sídla, z nichž putují poutní procesí pod vedením kněze – z Hranic na Svätý Kopeček u Olomouce, z Drahotuš a Bělotína na Hostýn. Je logické, že pouť na nedaleký Kostelíček nebyla v Hranicích či Drahotuších vnímána jako pouť v pravém slova smyslu, takže ve výčtu chybí. Nicméně soupis nás ještě informuje, že obyvatelé z Bělotína putují kromě Hostýna také do Hranic. Právě tento údaj je pro nás potencionálně zajímavý, cíl je označen jen jako Hranice, ale fakt, že procesí se koná po svátku sv. Antonína a po Narození Panny Marie, dost jednoznačně ukazuje, že cílem této pouti byl právě Kostelíček.

Pamětní list sepsaný hranickým měšťanem Antonínem Dvořákem roku 1824 zmiňuje také výstavbu chalupy pro kostelníka (čp. 401), k níž mělo dojít v roce 1724, přičemž „*před t[o]uto star[o]u chalupk[o]u stálo na tom samým místě o jeden štok (tj. patro) vyšší stavení, kde se při tehdejších velkých slavnostech a p[ol]utech hostiny pro duchovní a jiné osoby drživaly*“.^{12/}

Označení „tehdejší velké slavnosti“ naznačuje odstup, s nímž už byly na počátku 19. století vnímány barokní pouti. K rozměrům, jichž pouti ke Kostelíčku snad dosahovaly v 1. polovině 18. století, se po kulturní revoluci spjaté s vládou Josefa II. již nebylo možné vrátit.^{13/} Poslední pouť ke Kostelíčku, která by byla spojena s liturgickým průvodem neboli procesím, proběhla údajně v roce 1969.^{14/} V současnosti konané pouti ke Kostelíčku jsou omezeny jen na bohoslužbu a nepředchází jim organizovaný církevní průvod.

Věřící však neputovali ke Kostelíčku pouze o poutích,^{15/} ale navštěvovali jej v souvislosti s pohřby (u křtů ani svateb to doložit nemůžeme). Nelze vyloučit, že pro obyvatele přilehlých, tzv. pasekářských usedlostí a trojice okolních vsí – Zbrašova, Černotína a Hluzova zde možná probíhal pravidelný liturgický provoz o nedělích a svátcích. Vzhledem k existenci funkce kostelníka můžeme předpokládat, že Kostelíček i kaple sv. Antonína byly přístupné i mimo bohoslužby – pro osobní modlitbu.

* * *

11/ *Consignatio Processionum ex Decanatibus Parochiis in Marchionatus Moravia existentibus annue Duci solitarum*. ZAO–OI, ACO, sign. C9, karta 2212 – za informaci děkuji Janu Štěpánovi.

12/ J. NEBESKÝ, cit. dílo, s. 57, jednalo se ovšem o pohřební průvod P. Antonína Bartošíka, který se konal 10. července 1969; zprávy o poutích ke Kostelíčku v 1. polovině 20. století má také Ladislav VALENTA, *Černotín a Hluzov – Nástin historie*. 2015, s. 234–238.

13/ Obsáhle o josefských náboženských reformách např. Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*. II. 2003, s. 280–296.

14/ J. NEBESKÝ, cit. dílo, s. 57, jednalo se ovšem o pohřební průvod P. Antonína Bartošíka, který se konal 10. července 1969; zprávy o poutích ke Kostelíčku v 1. polovině 20. století má také Ladislav VALENTA, *Černotín a Hluzov – Nástin historie*. 2015, s. 234–238.

15/ *Pamětní kniha farnosti hranické od roku 1864*. ŘKFÚ Hranice, s. 7–10: „*vždyť jest to takřka poutnické místo pro okolní osady, jichž obyvatelé s radostí chvátají ke kostelu Panny Marie a ke kapli sv. Antonína Pad., když třikrát do roka (v neděli po sv. Antonínu Pad., na slavnost Nanebevzetí a Narození Panny Marie) na kázání a slavnou mši sv. v processí jdou jak hraničtí, tak černotínští farníci.*“ – Míněno tak, že jedno poutní procesí vychází z Hranic, druhé z Černotína.

Jedním z témat, které prochází celými dosavadními dějinami křesťanství, je vztah mezi světcem a jeho pozemským zpřítomněním, jež může mít podobu fyzických ostatků, předmětů, jichž se dotýkal, či zpodobnění ve formě obrazů nebo soch. Mohou být takovéto hmotné předměty obdařeny zvláštní silou či mocí (zejm. uzdravující), resp. dochází k tomu, že Bůh na světcevo přimluvu prostřednictvím těchto předmětů působí nějak *speciálně*? Oficiální teologické formulace západního křesťanství jsou přinejmenším od 16. století zdrženlivé – obrazům se prokazuje úcta „*ne proto, že by se věřilo, že v nich je přítomno nějaké božství nebo síla, kvůli nimž by byly uctívány (...)*“, *nýbrž proto, že úcta, která se jim prokazuje, odkazuje na vzory, jež tyto představují*“.^{16/} Nicméně náboženská praxe vedle obvyklých devočních soch a obrazů, které jsou liturgicky zasvěcovány nebo zehánány, zná také obrazy a sochy zázračné, tedy takové, jejichž prostřednictvím se dějí zázraky, většinou se objevují mimo liturgický prostor a spontánně k nim proudí poutníci. Takové objekty, nejčastěji spojené s Pannou Marií, pak mohou být přesunuty do kaple či kostela, čímž se jejich kult zoficializuje. Některé zázračné obrazy či sochy se dočkají i církevního prohlášení za *milostné*, mohou být přesunuty na hlavní oltář, může pro ně být vystavěn nový kostel. Milostné obrazy či sochy mohou být ještě korunovány, mohou být prohlášeny za náboženskou záštitu (paládium) nějakého regionu atd.^{17/} Tak vznikají lokální světecké kultury.

Byla-li řeč o poutích, pak se v souvislosti s lokálními světeckými kulty ptáme, jaký vlastně byl cíl poutníků. Putují věřící „jen“ ke kostelu, resp. za světce, jemuž je zasvěcen? Nebo k nějakému speciálnímu zobrazení světce, které postupem času získalo svou *identitu*? Putuje barokní poutník ke Kostelíčku za *obecnou* Pannou Marií, která se před ním objevuje hned v několika ztvárněních současně, nebo svou důvěru vkládá v *konkrétní* (např.) Pannu Marii Hranickou, sochu považovanou za zázračnou? Jistě platilo obojí zároveň, z náboženského hlediska je kontrast jen zdánlivý, pokud se však zabýváme lokálním kultem z historiografického hlediska, budeme se muset smířit s tím, že celé téma je velmi heterogenní a většina toho, co zjistíme, nebude jednoznačná. Zvláště proto, že s Kostelíčkem jsou spojeny hned dva lokální mariánské kultury.

Panna Maria Hranická

V záplavě textů, které po sobě zanechal Josef H. A. Gallaš, najdeme také několik, které se týkají Kostelíčka. Zatímco v kapitole, kterou umístil na úvod své modlitební knihy Svatá křížová cesta (1828)^{18/} a v níž čtenáře seznamoval s dějinami Kostelíčka, se nezmiňuje ani o poutích, ani o čemkoli z interiéru stavby, o nedlouho později si zapsal svůj sen z 20. října

16/ Ignác Ant. HRDINA, O.Praem. (ed.), *Dokumenty Tridentského koncilu*. 2015, s. 242–244.

17/ Vítězslav ŠTAJNOCHR, *Panna Maria divotvůrkyně – Nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. 2000, s. 15–38.

18/ [J. H. A. GALLAŠ], *Svatá křížová cesta, to jest Rozjímání hořkého umučení Pána Ježíše Krista v XXII zastaveních, z nichžto posledních čtrnácté jest tá tak vůbec nazvaná Jeruzalemská křížová cesta*, 1828, s. 3–8.

1829, který se odehrával v přímo v Kostelíčku: „*Najednou ocknu se v podlesním kostelíčku blahoslavené Panny Marie, kdež se několik modlících lidí nacházelo. I kleknu při onom oltáři svatého Ondřeje, na nějž jsem obraz 14te svatých Pomocníků maloval, jakž se na něm skutečně nachází, mé zření ale bylo k onomu obrazu Matky Boží, jenž prastarý, z dřeva řezbaný obraz jest, pod titulem, kterýž se vzađu na tabulce v těchto latinských slovech: Sancta Maria Hranicensis, ora pro nobis zaznamenaný nacházel.*“^{19/} Sen dále pokračuje rozhovorem sničiho s Bohorodičkou, který už se netýká tématu našeho textu, avšak informace o „*prastarém, z dřeva řezbaném obrazu*“, tedy soše,^{20/} jsou popisem skutečnosti – jak ukazuje torzo historiografického textu, v němž se Gallaš zabývá působením mnicha Jurika, jehož pokládal za zakladatele města Hranic. Zde uvádí také: „*V tom Kostelíčku nachází se starý dřevěný obraz Panny Marie, v pravé ruce královskou berlu neb scepter, na levé ale své Jezulátko držíci. Tato asi 3 střevice vysoká, dosti čistě řezbaná figura měla vzađu tabulku, na níž následující pamětní nápis se vynacházel: S. Maria Hranicensis ora pro nobis. A. D. M.... Ostatní litery byly již od [z]pu[c] hřístlosti zmrvené.*“^{21/} Následuje pokus o dataci sochy, kterou Gallaš považuje za dílo z 12. století: „*Dle mého úsudku jest tento obraz nejstarší kostelní památka hranická, z onoho času když Jurik zdejším byl farářem.*“^{22/} Předpokládané sepětí sochy s počátky města Gallaše už o něco dříve (1823) vedlo k tomu, že v rámci svého návrhu „*vlastenské slavnosti*“, tedy setkání rodáků a obyvatel města, předpokládá pro zúčastněné také společnou „*krátkou modlitbu před oltářem, na němž onen prastarý obraz té tak nazvané Hranické Panny Marie vystaven bude.*“^{23/}

V rámci svých autobiografických textů Gallaš zmiňuje dvojí osobní zkušenost s kultem Panny Marie Hranické. Hned v prvních týdnech života (1756) došlo k tomu, že „*skrzeva nedbalost báby, kteráž pupka slušně neustříhala*“ měli „*rodičové moji k zachování života mého malou již naděj, (...) pročež zaslíbili mě k milostnému obrazu blahoslavené Panny Marie, jenž vůbec Hranická sluje a v podlesním, na stopě Hluzovské hory ležícím kostelíč-*

19/ Jozef H. A. GALLAŠ, *Kusy rozpadlých cihel se změnil v knihy – Sny z let 1763–1834*. Ed. Jiří J. K. Nebeský. 2002, s. 74–75.

20/ Výraz *obraz* byla až do 19. století promiscue používán pro plošná i trojrozměrná zobrazení.

21/ ZAOPO, fond Josef H. A. Gallaš, kart. 3, i. č. 71 (79), fol. 198r–198v. Pravděpodobně se jedná o přípravou verzi díla, které se nám zatím nepodařilo dohledat.

22/ A poté ještě připojuje srovnání s dvojicí jiných hranických mariánských soch – jedna je umístěna na štítě Kostelíčka (dnes už v originále neexistuje), druhá pochází ze starého farního kostela, je stejně vysoká jako madona z Kostelíčka, „*mnoho však hrubší práce s podobným nápisem, při němž rok 15.. zaznamenan se [v]zađu v truhlíce spatřuje*“. Zmínku o „*podobném nápisu*“ zdůrazněme. Byla i tato socha, kterou dnes známe jen z fotografií, označována jako Panna Maria Hranická?

23/ Bohuš VYBÍRAL, Třebechovický příklad a hranický záměr rodáckých sjezdů. In: *Záhorská kronika* 23, 1940/1941, s. 86–89, 104–110; aktualizovaná verze Bohuš VYBÍRAL, *Příspěvky k poznání života a práce Jos. Heřmana Agapita Gallaše II. 1941*, s. 3–13 (zejm. s. 11). Na Gallašův text *Pobízka všech učených rodilých Hraničanů k ujednání a zřízení zvláštní, dle příkladu třebechovické vlastenské slavnosti v jejich otcovském městě, 1823* (MZA, fond G13, sign. 32i) upozornil poprvé K. ŠMÍDEK, Josef Heřman Gallaš a pozůstalé rukopisy jeho. In: *Časopis Matice moravské* 9, 1877, s. 105–135 (zejm. 126).

☉ Matka Boží Hranická – gotická
madona z kostela Narození
Panny Marie v Hranicích,
foto Tomáš Pospěch, 2015

❶ Interiér Kostelíčka kolem roku 1940 – vpravo boční oltář se sochou Panny Marie Hranické, u levého okraje oltář, v jehož horní části se nachází obraz Panny Marie Vranovské, foto Karel Zaoral

ku od mnoha stě let k počtě mariánských ctitelův vystavený se vynachází, aby mně skrzeva její mocnou přímlovu zdraví od Boha vyprositi ráčila, v čemž jich také jejich naděje, kterouž v ni skládali, nikoliv nezmejlila, neb od toho dne, jakž obět svou za mě na jejím oltáři složili, počal prý jsem se lépeji vynacházeti a konečně také, všem ku podivení, v krátkém časi jsem ozdravěl a slušné tělnosti nabyl.“^{24/}

Později, ve věku asi devíti let (1765) „mě Bůh zasi těžkou nemocí, kterouž lékaři šarlatov[o]u osutin[o]u s frýzlem (tj. zarděnkami) jmenují, navštívil. (...) K užívání lékařství (tj. léků) nebyl jsem tuze nucený, než toli[k] mi povědomo jest, že mě opět k milostnému obrazu Marie Panny pod lesem zaslíbili, a když jsem okřál, voskovou obět na oltář složili.“ Rodiče původně pochybovali o jeho uzdravení, ale malému Gallašovi se zdál sen, v němž k němu promlouval Pán Ježíš a sdělil mu, že se uzdraví. „Nato počal jsem se také skutečně mnoho lépeji vynacházeti a brzy jsem zasi ozdravěl a ke Kostelíčku, kdež mši svatou na poděkování Bohu a blahoslavené Panně za moje uzdravení sloužiti nechali, spolu s nimi putoval.“^{25/}

24/ Josef H. A. GALLAŠ, *Mé žalosti a mé bolesti*. Ed. Jiří J. K. Nebeský. 2006, s. 21; [J. H. A. GALLAŠ], *Mé vlastní biografie díl první*. MZA, fond E6, kart. 490, i. č. 4087, sign. O a 1a, s. 6–7.

25/ [J. GALLAŠ], *Mé vlastní*, s. 30–34.

❶ Panna Maria Hranická na bočním oltáři v Kostelíčku asi ve 40. letech 20. století – zřetelná je koruna na Ježíšově hlavě, již méně žezlo v Mariině pravé ruce, foto Bohumír Indra

Další historické údaje o zázračné soše Panny Marie z Kostelíčka hledáme obtížně, dá se říci, že Gallaš je skoro jediným svědkem tohoto kultu. Kostelní inventář z roku 1804 uvádí na epištolní straně dřevěný štafirovaný oltář se sochou Matky Boží Marie, vyřezanou ze dřeva a štafírovanou, autoři sochy i štafírování jsou neznámí.^{26/} Pozdější Rippárova brožura o Kostelíčku (1855) sice obsahuje prosbu k Panně Marii Hranické (*Bittgesang zu der Weißkircher Jungfrau Maria*),^{27/} ale v popisu interiéru Kostelíčka stručně zmiňuje jen boční mariánský oltář.

Socha Panny Marie Hranické bývala umístěna na bočním oltáři Kostelíčka, kde je zachycena na několika pohlednicích a fotografiích. Až po druhé světové válce začala být oceňována jako cenná pozdně gotická madona.

26/ *Inventarium der Pfarrkirche, der Pfründe und des Pfarrgebäudes vom Jahr 1804*, SOKA Přerov, fond Římskokatolický farní úřad Hranice, i. č. 39, s. 30 a 76.

27/ Johann Karl RIPPÁR, *Das Marienkirchlein bei Weißkirchen – Ein Beitrag zur Geschichte der mährischen Baudenkmale*. 1855, s. 18–19.

V roce 1951 byla restaurována a brzy poté (1953) přesunuta z Kostelíčka do farního kostela Stětí sv. Jana Křtitele^{28/} a v roce 1996 byla, opět z obav před krádeží, přemístěna do depozitáře Arcibiskupství olomouckého. V roce 1998 byla znovu restaurována. Výstavně byla prezentována poprvé v roce 1968 (Ostrava), dvakrát v Hranicích (1995 a 2015), v roce 1999 také jako exponát výstavy *Od gotiky k renesanci – Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*, jejíž katalog určuje dílo jako 114 cm vysokou madonu z lipového dřeva s rámcovou datací vzniku 1480–1490, stylově odpovídající tradici švábských madon.^{29/} Datace by pak mohla znamenat, že socha byla původní součástí výzdoby interiéru Kostelíčka. Upozorněme ještě na to, že ve srovnání se staršími snímky dnes postrádáme korunu na Ježíškově hlavě (snad druhotnou), ale Gallašův popis zmiňuje také žezlo v Mariině pravé ruce, které dnes též chybí, ač držení ruky tím ztrácí logiku.

Při radikálních úpravách interiéru Kostelíčka, k nimž došlo v letech 1988–1989, byl boční oltář na epistolní (z pohledu k hlavnímu oltáři pravé) straně vedle presbytáře, na němž bývala do 50. let umístěna socha Panny Marie Hranické, nahrazen jiným. Na něj byly přesunuty obrazy, které se dříve nacházely na dalším bočním oltáři, jenž stával u evangelní (severní) stěny budovy a při úpravách byl zcela odstraněn.^{30/} Jednalo se o obraz sv. Antonína z Padovy, který pocházel ze svatoantonínské kaple, jež byla v roce 1786 zrušena a vybavení rozprodáno.^{31/} A též o obraz v nástavci, který představuje Pannu Marii Vranovskou.^{32/} S ní(m) pak souvisí druhý lokální mariánský kult spojený s Kostelíčkem.

Panna Maria Vranovská

V jednom z mnoha pamětních zápisů v drahotušské matrice se dočítáme: „An[no] 1732 zjevila se P. Maria za Hranicí v D[o]ubravach na stromě, potom přenešena na malý oltář do kostelíka P. Marie za Hranice.“^{33/}

Zápis je dost enigmatický a teprve informace odjinud mu dávají přijatelný smysl. Pro naše téma je dobré zmínit, že na protější straně matrice se nachází také tento text: „A[nno] 1720 zjevila se Panna Maria v Dubě

28/ Podle fotografie z roku 1969 byla madona umístěna na bočním oltáři s obrazem Příbuzenství Kristovo – publikováno in J. NEBESKÝ, cit. dílo, s. 51; Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska I. A–I*. 1994, s. 559 uvádí, že dřevorezba je „volně umístěna“.

29/ *Od gotiky k renesanci – Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550 III – Olomoucko*. 1999, s. 310 – autorkou hesla je Zdena Jeřábková.

30/ Podrobněji o změnách interiéru J. NEBESKÝ, cit. dílo, s. 24–35.

31/ V roce 1824 byla kaple obnovena (viz pozn. 50) a když se později vrátila k původnímu patrociniu, byl pořízen nový obraz sv. Antonína.

32/ Jen pod čarou zmiňme podivuhodnou zajímavost, že několikrát zmiňovaný svědek kultu Panny Marie Hranické Josef Gallaš prožil několik let svého dětství v Blansku a při další z jeho vážných nemocí jej rodiče zasvětili kolem roku 1758 také Panně Marii Vranovské (a sv. Františkovi z Pauly). Legendu o vzniku této zázračné sochy pak zachytil v textu Vranov a jeho milostný obraz Panny Marie – J. H. A. GALLAŠ, *Romantické povídky*. 1941, s. 60–66.

33/ ZAOPO, fond Sbírka matrik Severomoravského kraje, i. č. 6713 – Drahotuše, Římskokatolický farní úřad, sign. L IV 2, fol. 678r (sk. 695).

na stromě lipovým u dědiny Nenakunic (tj. Nenakonic) a potom přenesena do farního kostela dubského, v něm dl[o]uhý čas nejprv na straně, potom na hrubém (tj. velkém, hlavním) oltáři byla ctěna, až se jí vystavěl chrám nový [z]a léta 1760.“ Záznam je psaný stejnou rukou, ovšem výrazně později než zápis s hranickou tematikou, který je naopak dodatečně vepsán mezi texty vztahující se k roku 1744. Zmiňujeme to proto, že obojí nebylo zapsáno bezprostředně, ale retrospektivně. Záznam týkající se Panny Marie Dubenské, Ochránkyně Hané, je tematicky podobný – zjevení na stromě, přesun na boční oltář. U obojího chybí informace o tom, že se jednalo o obraz Panny Marie, což je ovšem příznačné – Panna Maria se zjevila, obraz se zapisovateli jevil být jen málo významným prostředkem tohoto zjevení. Zajímavé je, že o rok dříve, než se podle záznamu zjevila Panna Maria v Hranicích, byla v téže městě, v lokalitě Pod Lipami, odhalena socha Panny Marie Dubenské.^{34/} Současnému člověku se už na základě těchto souvislostí vtírá myšlenka na inspiraci hranického zjevení tím z Dubu, resp. Nenakonic. Povahu zjevení je obtížné si dnes představit, ale snad se nedopustíme přílišného zjednodušení, když budeme používat jiné slovo se stejným základem – *objevení*. Obraz Panny Marie se (nečekaně) objevil.

Jiné svědectví o Panně Marii Vranovské u Kostelíčka se zachovalo v pamětním zápise, který byl vložen do báně hranického farního kostela.^{35/} Sepsal jej Jan Josef Stržínek,^{36/} v letech 1715–1757 hranický farář. Text je datován 26. srpna 1738, do báně nového kostela byl vložen zřejmě v roce 1761.^{37/}

Z obtížně čitelného opisu, který zhotovil opět Josef Gallaš, se dozvídáme, že v roce 1736 byl z lesa Doubravy přenesen do Kostelíčka zázračný obraz Panny Marie Vranovské, aktu se zúčastnil farář Stržínek, kaplan Jiří Benta a olomoucký syndik Karel Mardoch.^{38/} „*Lidé mající k tomu obrazu*

34/ Josef HRDINA, *Dějiny hranické* I/2, VKOL, sign. M II 272/2, s. 8–9; Bohumír INDRA, Malíř Jan Steiner a jeho vztahy k Hranicím. In: *Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc n. B.* 22, 1980, říjen, s. 7–10. Sochu nechal pořídit hranický měšťan a radní Jan Frantík (1687–1753), který financoval také kříž, který byl vztyčen 1. října 1748 v Horní ulici (dnes tř. 1. máje) – *Gedenkbuch der Stadt Weiskirchner Pfarrpfünde ab Anno 1656*, SOKA Přerov, fond Římskokatolický farní úřad Hranice, i. č. 1, s. 136.

35/ *Památky z báně věžní farního kostela hranického roku 1835, dně (nedoplněno) dolů sňaté*, ZAOP, fond Josef H. A. Gallaš, kart. 3, i. č. 72 (80), fol. 3r–4r.

36/ Jan Josef Stržínek (1681–1757) pocházel z partutovické fojtské rodiny, 1703 absolvoval teologická studia v Olomouci, ve funkci hranického faráře mj. propagoval kult Jana Nepomuckého a Jan Sarkandra, inicioval také výstavbu nového farního kostela.

37/ Bohumír INDRA, *Historie hranických domů – Kapitoly z topografie města Hranic*. 2005, s. 129.

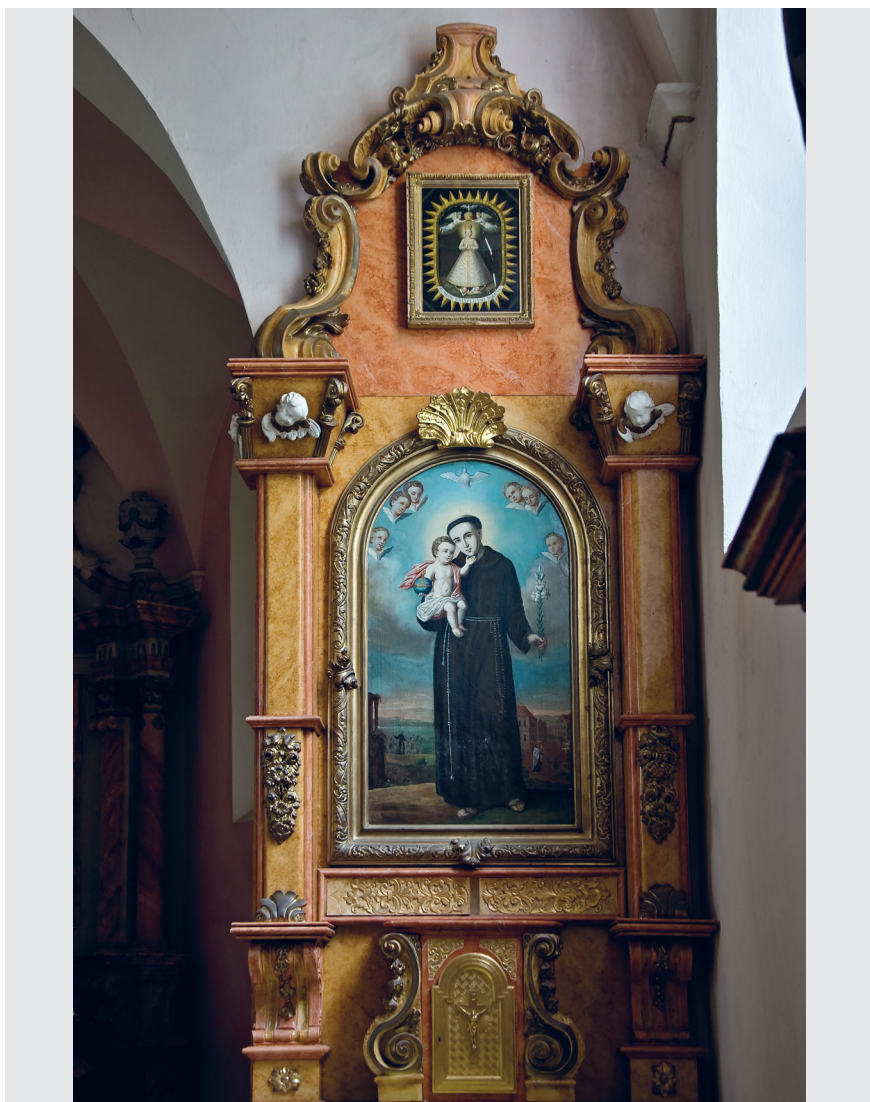
38/ Správně Jiří Benedikt Binka (1700–1782), původem „Moravus Czelnicensis“, resp. roďák z „Čelowitz“, 1721 dokončil studium teologie na olomoucké univerzitě, v letech 1735–1744 je doložen jako kaplan v Hranicích, od roku 1753 byl farářem v Oseku nad Bečvou. • Karel Mardoch pocházel z rodiny Ondřeje Mardocha (1648–1714), obilního písaře, později důchodního písaře hranického panství, a Barbory Marcomaniové (1644–1701), dcery důchodního písaře hranického panství Šimona Marcomaniho. Karel Vavřinec (později Karel Antonín) Mardoch, též Mahrdoch, Mahrboch, Mahrbach, se narodil v Hranicích v srpnu 1684, studoval na jezuitské koleji v Brně (v roce 1701 navštěvoval 3. třídu gymnázia – syntax), poté působil jako krajský sekretář v Olomouci, v letech cca

❶ Oltář s obrazem sv. Antonína z Padovy a korunovaným obrazem Panny Marie Vranovské, snímek asi z počátku 80. let 20. století, archiv ŘKFÚ Hranice

velkou důvěru docházejí různých milostí.“ V roce 1737 byl pak pro obraz zřízen nový dřevěný oltář, na který poskytl částku 65 zl. důchodní hra-

1726–1743 byl tamtéž městským syndikem (Vladimír Spáčil, *Pisáři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*. 2001, s. 270–271), v roce 1732 byl členem průvodu, který nesl sochu Panny Marie Svatokopecké při její velkolepé korunovaci, 1742 se stal syndikem dómské kapituly, v této funkci v červnu 1747 v Olomouci umírá. Jeho bratr Josef (1687–1727) je v roce 1715 doložen jako kaplan v Kokorách, od roku 1720 byl farářem ve Štamberku.

❶ Oltář s obrazy sv. Antonína z Padovy a Panny Marie Vranovské po rekonstrukci kostela, která byla dokončena v roce 1989, foto Jiří Necid, 2015

nického panství Jiří Avrath, přičemž portatile pro něj nechal pořídit Jan Křenek,^{39/} tehdejší mladší purkmistr města Hranic.

39/ Jiří Karel Avrath, resp. Avrath, se narodil v prosinci 1694 v Bartošovicích u Nového Jičína, v Hranicích se roku 1724 oženil s Annou Terezií (1708–1740), dcerou mlynáře a krátce také rychtáře a prvního purkmistra města Bedřicha Horčici. Avrath se stal roku 1724 důchodním písařem a později hejtmánem panství; financoval také jeden z bočních oltářů hranického farního kostela. Umírá v říjnu 1763, jeho druhá manželka Anna Barbora se pak v Olomouci u sv. Mořice v červnu 1767 provdala za Gottfrieda Mayera z Mayersba-

Mezi zjevením obrazu v lese a jeho přemístěním do kostela tedy uplynuly zhruba čtyři roky, v jejichž průběhu popularita obrazu nepochybně narůstala. Pro kontext je třeba zmínit, že období první poloviny 18. století je dobou „zjitřené barokní zbožnosti“, zázraky připisované světcům, v první řadě Panně Marii, jsou velmi rozšířené. V blízkém regionu nešlo jen o zmíněné kultu Panny Marie na Svatém Kopečku u Olomouce, na Hostýně či v Dubu nad Moravou, ale také o dynamicky se rozvíjející kultu Panny Marie Zašovské, Panny Marie Příborské, Bolestné Panny Marie v novojičínské Španělské kapli, kult sv. Anny ve Staré Vodě ad. Výrazný je také zájem o ostatky svatých – např. asi v roce 1738 „*Reliquia Svaté [j]sou od pana faráře Jana Stržinka do této (radniční hranické) báně dána, že by Bůh tuto obec od všeho zlého chránil*“.^{40/} Do dobové atmosféry tedy pověsti o zázračném obraze nalezeném v lese přesně zapadaly.

Kostelní inventář z roku 1804 uvádí, že „*boční oltář je zřízen k počtě sv. Matky Boží Marie Vranovské, jejíž mědirytový obraz byl před lety nalezen v přilehlém lese Břeží připevněný na jednom smrku, pročež na naléhání mnohých obdivovatelů byl přenesen do tohoto Božího domu, (kde pro ni byl) nákladem Jiřího Avrata, duchovního knížecího panství Hranice, vybudován (oltář)*“.^{41/}

Informace o tom, že předmětem úcty se v Hranicích stal mědiryt zachycující sochu Panny Marie Vranovské, je opět zajímavě paralelní k tomu, co víme o Panně Marii Dubenské – i zde šlo o dřevorezovou reprodukcí, která byla zavěšena na lípu. V Nenakonicích obraz „*začal vydávati jasné světlo, jež bylo odleskem slávy Panny Marie v nebi*“.^{42/}

Lokalizace místa, na němž se objevil hranický obrázek Panny Marie Vranovské, je v kostelním inventáři jiná než v předchozích zápisech – přilehlý les Břeží bychom mohli ztotožnit s lokalitou Obora z map stabilního katastru,^{43/} případně s oblastí Zábřezí, kterou současné mapy umísťují na jih od Kostelíčka. Naproti tomu les Doubrava se nacházel pod Černým lesem u Bělotína.^{44/} Obě lokality však patří k východnímu okraji hranického katastru.

chu. Ondřej Avrat (1692–1760), naposledy kaplan v Hranicích, byl snad Jiřího bratrem; v příbuzenském vztahu mohl být i s dalším Ondřejem Avratem (1706–1772), farářem v Soběchlebech. • Jan Křenek (1695–1773), v letech 1735–1737 mladší a 1738–1741 starší purkmistr města, později správce císařského solního skladu v Hranicích a v letech 1768–1769 a 1771 znovu první purkmistr – Bohumír INDRA, *Historie hranických domů*. 2005, s. 199. • Za pomoc s pochopením textu děkuji Jiřímu Lapáčkovi.

40/ Bohumír INDRA, Památky uschované v bání radniční věže hranické. In: *Záhorská kronika*, 12, 1929–1930, č. 3, s. 85–88.

41/ Překlad z němčiny – *Inventarium*, s. 30 a 76.

42/ František ŠIGUT, *Poutě k Panně Marii Dubské*. 1944, s. 10.

43/ Tak to alespoň činí ne vždy spolehlivý Čeněk KRAMOLIŠ, *Názvy tratí a katastrální mapy města Hranic*. In: *Záhorská kronika* XIV, 1931–1932, č. 4, červen, s. 100–103.

44/ Bohumír INDRA v knize L. HOSÁK – B. INDRA – M. JAŠKOVÁ, cit. dílo, s. 43.

❶ Obraz Panny Marie Vranovské v kostele Narození Panny Marie v Hranicích, foto Jiří J. K. Nebeský, 2022

Když někdy na přelomu 18. a 19. století došlo k proměně kostelního interiéru, byl obraz Panny Marie Vranovské přemístěn do horní části oltáře (což mimochodem naznačuje pokles významu, který byl obrazu přisuzován) a doplněn větším obrazem sv. Antonína z Padovy. Oltář se – jak už bylo zmíněno – nacházel na evangelní straně interiéru. V 80. letech 20. století byly oba obrazy přesunuty na jinou oltářní konstrukci, která byla umístěna na epištolní straně u presbytáře.

- ☛ Vranovský klášter s Pannou Marií Vranovskou, rytina podle kresby Friedricha B. Wernera – ikonografické pojetí je obdobné jako u hranického obrazu, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, sb. Druckgraphik-Zeichnungen, i. č. StN10259

Obraz Panny Marie Vranovské se u Kostelíčka dochoval dosud. Rozměr značně poškozeného zlaceného rámu je 48 × 58 cm. Pruhy v rozích obrazu navozují dojem, že současné řešení rámování není původní. V rozporu s tvrzením dvou pramenů, že jde o mědiryt či dřevoryt (resp. dřevořez), se jedná o malbu na plechu. Řešení této diskrepance nenabídáme. Buď musíme předpokládat, že někdy na konci 19. století došlo k výměně původní reprodukce za obraz na plechu (byť třeba namalovaný podle tisku), nebo musíme zpochybnit informaci z kostelního inventáře a Sumbalova svědectví, o němž teprve bude řeč. U obou možností najdeme teoretické argumenty pro i proti, spíše se však podle Ockhamovy břitvy kloníme k původnosti zachovaného obrazu.

Dílo je poškozeno několika šrámy – podle ústního sdělení byly způsobeny při vykradení Kostelíčka (nejspíše v roce 1994), kdy byl obraz uloupen a následně lupiči odhozen.

Pojetí Panny Marie Vranovské jako korunované dívky se sepjatýma rukama v brokátovém šatu trojúhelníkovitého tvaru, bílé barvy, se zlatými rostlinnými ornamenty (původně snad klasy – odtud řazení k typu Panny Marie Klasové), s trojicí závěsů přes ramena, stojící na půlměsíci a doprovázenou anděly a putti vcelku odpovídá obvyklému zobrazování Panny Marie Vranovské.^{45/} Zajímavá je přítomnost dvojice andělů (a Duha Svatého v podobě holubice), kteří nad její hlavou nesou druhou uzavřenou korunu, jakoby probíhala korunovace již korunované Panny. Toto pojetí Panny Marie Vranovské, ač neobvyklé, není zcela unikátní – obdobné ikonografické řešení najdeme na mědirytině *Wahre Abbildung der Wunderthätigen Mutter-Gottes Bildes zu Wranau*, která je katalogově řazena do doby kolem roku 1725. Autorem její kresebné předlohy byl slavný Friedrich Bernhard Werner, nakladatelem byl Johann Georg Merz. Významným rozdílem mezi touto rytinou a hranickým obrazem je úprava Mariiných vlasů – obraz z Kostelíčka ukazuje krátké, resp. dozadu sepnuté vlasy, zatímco rytina vlasy rozpuštěné a splývající po ramenou. Celý výjev je umístěn do stylizované mandorly, resp. věnce s paprsky, dole opatřené nápisem B. V. MARIA WRANOVIENSIS MIRACVL[osa]. Pokud můžeme věřit výpovědi závěsů, které má na sobě Panna zavěšeny a mezi nimiž nenacházíme řád Zlatého rouna, který soše odkázal Jan Adam I. Ondřej kníže z Liechtensteina roku 1712, a od té doby s ním bývá zpravidla zobrazována, mohl náš obraz (i zmiňovaná rytina) vzniknout před tímto rokem.

45/ Miroslava LUDVÍKOVÁ, Vranovské poutě z národopisného hlediska. In: *Vlastivědný věstník moravský* 24, 1972, s. 67–79; Alena KALINOVÁ, Obraz kultu P. Marie Vranovské v lidovém umění. In: Ludmila Tarclová (red.), *Světcí v lidové tradici*. 1995, s. 119–128; Miroslava LUDVÍKOVÁ (red.), *Poutní místo Vranov – sborník*. 1997.

Vahre Abbildung des Wunderthätigen Mutter Gottes
 Bildes zu Wranau, teutsch Frauen Hof genandt,
 2 Meil von Brün, in Mähren, samt dem Prospect der Wall-
 fahrts Kirche und dem Closter, bey denen W.W. P.P. Pau-
 lanern dafelbst.

F. B. Werner, Siles. ad vivum del.

Con. Privileg.

Vera effigies B. Virg. Mariæ miraculose in
 Wranavia, vulgo, Frauen Hof, quæ duorum la-
 pidum spatio a Brunn, abest, in Moravia, ibique
 ædus religiosæ peregrinationis, et coenobii R. R.
 P. P. Paulanorum, prospectus.

Ioh. Georg Merz, excudit. Aug. N.

Na snímcích z doby před rekonstrukcí interiéru Kostelíčka vidíme nad obrazem umístěnou dřevěnou korunu, která se dnes nachází volně v sakristii – zřejmě proto, že proporce nového oltáře její umístění neumožňovaly.

Svědectví Karla Sumbala

Zajímavé svědectví o památkách v Kostelíčku a jejich duchovním rozměru přináší text, jež sepsal Karel Sumbal (1823–1889), hranický měšťan, soukeník a od roku 1847 také kostelník farního kostela.^{46/} Ve vyprávění, jehož vznik spadá do 80. let 19. století, je ještě dochována tradice obou mariánských kultů u Kostelíčka, byť jde již o jejich závěrečné stádium.

Památky Kostelíčka v Hranicích

Filiálního kostela Narození Panny Marie blíž města Hranic na Moravě

Dle ústního podání sepsal Karel Sumbal, kostelník v Hranicích. Požádán od důstojného pana faráře, by^{47/} se něco důležitého stran zázraků^{48/} při kostelíčku Narození Panny Marie dozvěděl, poněvadž má rodina stará a předkové moji vždy co katoličtí křesťané známi byli, tedy vyhovuji tomuto přání a sděluji, co mi a mým předkům bylo známo následovně:

Jak starý tento kostel je, není vůbec povědomo, že ale jeho stavba do 12. století padá, není pochybností, a že tam od pradávna se úcta k Bohorodičce a k sv. Antonínu Paduanskému konala a podnes koná, je dokázáno. Těž stála od nepamětných časů blíž kostela P. Marie kaple sv. Antonína, která za císaře Josefa II. zrušena a v ní se nacházející oltář s obrazem sv. Antonína do kostela P. Marie přenesen byl, kdež se až posavad na straně evangelní nachází.

Kaple tato stála pustá až do roku 1828, kdy^{49/} zase od vrchnosti od jistého občana koupena a v kapli Zahrady Getsemanské, patřící ke křížové cestě,^{50/} proměněna a asi r. 1833 od tehdejšího důstojného V. P. děkana Josefa Miky posvěcena byla, při kterémžto svěcení jsem i já co ministrant přítomen byl.

Dle pověstí,^{51/} které jsem často od otce a matky slyšával, staly se mnohé zázraky na tom svatém místě a nejedna pobožná duše došla vyplnění žádosti své, což dokazovaly mnohé oběti a památky darované od stříbra a zlata, které se za mých mladých let dílem za obrazem P. Marie a též i za obrazem sv. Antonína

46/ Původní rukopis je nezvěstný, dochovaly se však dva různé přepisy strojem – ZAOP, fond PhDr. Bohumír Indra, i. č. 407, s. 3–7; SOKA Přerov, fond Josef H. A. Gallaš, kart. 1, i. č. 47. Obě verze se liší jen v detailech, které z našeho pohledu nemají větší význam (pořádek slov ve větě, rozpis zkratk), východiskem naší edice je strojopis z fondu J. Gallaše. Zda oba přepisy vycházely z původního rukopisu, nebo je jeden z nich jen verzí druhého strojopisu, není zřejmé.

47/ by] bych

48/ zázraků] zázraku

49/ kdy] kde

50/ Obnovená kaple byla zasvěcena Svatému Utrpení Páně (tzv. Getsemanská zahrada) a tematicky tak předcházela zastavením křížové cesty, jejíž kapličky jsou umístěny po obvodu hřbitova, nicméně brzy se vrátila k tradičnímu zasvěcení sv. Antonínovi z Padovy. Celý areál Kostelíčka býval někdy označován také jako *Antonikirchlein* – Antonínský kostelík.

51/ pověsti] pověsti

na nacházely a zajistě z vděčnosti od osob, které nějakou zvláštní milost skrz přimluvu P. Marie i sv. Antonína dosáhly, tam obětované byly.

Okolo r. 1840, když se oprava na tomto chrámu konala, byly tyto dary od tehdejšího V. P. faráře Jana Rady na krytí výloh za opravu tuto upotřebené, kromě jednoho zlatého oka a jednoho zlatého penize a asi 4 stříbrných, které až dosavad se tam nacházejí.

Slyšel jsem vypravovati o jednom zázraku, který se asi r. 1800 státi měl: Jedno děvčátko z Lipníka neb z okolí, to mi není známo, pozbylo zraku svého v nemoci, tak že všechna lékařská pomoc marná byla. V této žalosti zaslíbila (tj. matka) dítě toto P. Marii a konala pěšky s tím dítětem pouť ke Kostelíčku v Hranicích. Po cestě plakala a vroucně vzdychala a o pomoc volala k Rodičce Boží, Potěšení zarmoucených. Když pak již přicházela blíže kostelu P. Marie, kdež se zděný sloup a ve výklenku socha P. Marie nachází na cestě,^{52/} klekla tato matka u toho sloupu a zde před obrazem Bohorodičky přednášela s pláčem prosbu svoji. Když takto v modlitbě pohřížena byla a na další cestu se chystala, volalo děvčátko na ni: O, maminko moje, pohleď, jak krásná je zde ta Panna Maria! Já se ještě zde budu modliti. Svatá bázeň a radost zmocnila se té šťastné matky, vidoucí že její dceruška zraku nabyla, i padla na kolena a vroucně Bohu a Rodičce Boží děkovala a pak s radostí^{53/} ke Kostelíčku s děvčátkem putovala, kteréžto na obě oči zázračně uzdraveno bylo. S jakou radostí se tato šťastná matka domů vracela, každý si mysliti může a k pravdě podobno jest, že ono zlaté oko, které až podnes na obraze Panny Marie se nachází, co oběť za dosažený zrak onoho dítěte od oné matky tam obětován[o] byl[o].

Též nad obrazem sv. Antonína je v oltáři zadělán skrovný sprostý obrázek Panny Marie Vranovské, o tomto obraze se praví, že se nacházel v nedaleko^{54/} odtud ležícím háji, Doubravy řečeném, přidělán na jednom dubě. I vidívali tam chodící lidé u tohoto dubu jakousi neobyčejnou jasnost a jeden pastýř dosvědčil před hodnověrnými svědky^{55/} že když v noci stádo pásł, spatřil jasné světlo nebeské na tom místě a když leknutím strnul a se ohlídl, spatřil kráčet jako ve vzduchu rovnou cestou od Kostelíčka k tomu dubu kněze v obleku řeholním sv. Františka Serafinského se ubírajícího, kterýžto přišel k onomu dubu, modlil se u tohoto obrázku nábožně a pak zase se tou samou cestou ke Kostelíčku odebral a zároveň zmizela ona nebeská jasnost. To když se vyšetřilo, byl tento obrázek odtud vzatý a nad obraz sv. Antonína zadělán, neboť se za to mělo, že tento přicházející poutník nejspíše sv. Antonín byl. Od tohoto času neviděl v onom lese již žáden ono nebeské světlo.

Ačkoliv se to bude snad podivné někomu zdáti, tak přece na tom něco pravdivého musí býti, neboť by zajistě nebylo žádnému napadlo, aby tak sprostý a jen dřevorytinový obraz do oltáře zadělán býti měl bez důležité příčiny.

52/ Jedná se o mariánský sloupek v Jungmannově ulici na parcele č. 1611 u domu čp. 1198.

53/ s radostí] z radosti

54/ nedaleko] nedalekém

55/ Svědectví o zázracích spojených s obrazy a sochami byla skutečně zachycována prostřednictvím výpovědí učiněných před hodnověrnými svědky (ti však většinou dosvědčovali důvěryhodnost vypovídajícího, nikoli zázraku) – např. Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2011, s. 71–88.

Těž je u tohoto Kostelíčka vystavěno čtrnácte kaplí křížové cesty ve zdi, která je ohradou hřbitova se tam nacházejícího. O původu této křížové cesty mohu následující hodnověrnou zprávu podati, a sice: Byl v Krakově v Polsku živ jeden klášterní kněz jménem pater Šebestian Srzemski. Tento kněz ochuravěl, dostal totiž padoucí nemoc a od té nemoci nebylo mu žádné pomoci, ačkoliv co kněz a šlechtic mnoho na své uzdravení vynakládal. Když ale nic nepomohlo, obrátil se k Pánu Bohu a učinil slib, že jestliže s pomocí Boží vyzdraven bude, že na některým místě, které mu Bůh zjeví, vystaví křížovou cestu. I stalo se v krátkém čase, že viděl ve snách krajinu, kde pod lesem kostel stál obr[ol]uben zdí hřbitovní a vedle toho kostelíčka viděl též menší kapli; v tom k němu přistoupil kněz z jeho řádu a pravil k němu: Putuj světem a až uhlídáš podobné místo, tehdy věz, že je to ono, na kterém vystavíš svatou křížovou cestu. Vstal tehdy onen kněz a hned, ačkoliv bylo již zima, bylo to před adventem, dal se v důvěře v Boha na tu obtížnou pouť na Moravu. Po několika dnech přišel do naší krajiny a asi o 4 hodinách odpoledne, když se již stmívati počalo, přišel na tak nazvaný Bělotinský kopec, kdež možno okolí hranické přehlédnouti. I strnul,^{56/} neboť viděl skutečně onu krajinu a kostelíček, který ve snách spatřil. Padl tedy na kolena a modlil se. Po skončené modlitbě pustil se ve sněhu přes zmrzlé role rovnou cestou k tomu kostelíčku. Přijda sem, žádal tehdejšího kostelníka, jenž při tom kostelíku obydli měl, jménem Bílka, by mu kostel otevřel, což ten ochotně učinil. I padl na tvář k zemi a dlouho na modlitbě trval. Zatím se setmělo, a proto ptal se toho kostelníka, kde by mohl v městě dnes na noc zůstat tak někde v domě u hodných lidí. Kostelník jej zavedl na tak zvanou panskou cestu a radil mu, by po té cestě rovno k městu šel, že přijde ke knížecímu dvoru a aby přes potok hned do jednoho domu šel, tam že jistě najde dobrý nocleh a dobré lidi. Šel tedy^{57/} a přišel právě k mému pradědovi Janu Sumbalovi, který toho času zaměstským (tj. předměstským) rychtářem byl a v onom od kostelníka Bílka naznačeném domku přebýval. Nemýlil se: můj praděd jej s radostí přijal a pohostil, jak jen sprostý člověk může. Ráno odebral se onen kněz do fary a představil se k V. P. faráři a prosil o dovolení k stavění sv. křížové cesty.

Velebný pán mu milerád povolil a zval jej k sobě, on ale zůstal v bytu u mého praděda několik dní a pak putoval do Říma k sv. Otci a odtud vymohl odpustky plnomocné pro tuto křížovou cestu. Přijda z Říma, ihned se dal do stavění a sám při tom nádenickou práci konal. Tehdy vystavěl oněch 14 kaplí, které až po dnes stojí, a když po čase v Pánu zesnul, žádal i tuto pohřben býti. I byl u dveří postranních v chrámě pohřben, což tuto postavený kamenný pomník dosvědčuje. Tato událost je tedy^{58/} pravdivá, neboť se mnoho z ní v rodině mé konalo a často mi můj drahý otec o tom vypravoval.

Co se týče ostatního, to záleží jen na důmínkách a já nemůžu za celou pravdu ručiti. Jedna žena z Hranic, jménem Kratochvílová, měla tuze nemocného chlapečka, tak že žádná naděje na uzdravení jeho nebyla, neboť byl tak bídny, že se jej bála na ruky vzíti. Přinesla jej jednoho dne ku kostelíčku Panny Marie, zaslíbila jej, obětovala na oltář voskové svíce a ejhle! Chlapeček od té chvíle

56/ strnul] stanul

57/ tedy] tehdy

58/ tedy] tehdy

Praeterea apponendum duxi
 Anno 1736 imaginem mira-
 culosam D. V. M. Are Vrand
 viensis ex sylva Dubrava
 dicta per me incommittendum
 D. Capellani Georgii Benta
 et Praenobili^{ss} Doct^{ss} Joanni ac
 charissimi Domini Caroli Mar-
 dochi Syndici odem uicari^{ss} Men-
 sissimi ut juxta Patriolae ad Eccl^{iam}
 Siam D. V. Nati^{ss} sub yemore
 sitam translata^m esset^{is} quam
 populus magnam confidentiam
 habent divitiar^{um} gratias adyri^{ss}
 sur, firmiter sperant^{is} futuri^{ss} tem-
 poribus cilenho^{is} et exloves^{is} qu^{is}
 dem assecutum. in e^{ss}u^{ss} honorem
 Ara pulchra lignea in prefata

- ① Gallašův opis záznamu faráře Stržinka, který byl uložen v bání hranického farního kostela,
- ② ZAOP, fond Josef H. A. Gallaš

Ecceſſoria 1707 concurrende pa
trocinio peneſ meam Ornatiffimi
Domini Georgii Struth pro Sum
miſſimii Principis Valleri Xave
rii S. J. & Principis a Dietrich
ſtein . . . Digniffimo
ſexaginta quinque flor. conſtan
terita eſt. Diei menſis Tran
ſlationis ſionis tuo portatili
Opera dicta comitatus niſſe ſon
conſingulur reponitur Portatile
a ſupra nominato Cive Joanne
Kryener procuratum eſt. Ita me
aſſa. Viventes ac futuros Civeſ
ſis ſnicolai Patrocinio S. Joannis
Baptiſte Patroni Tutelariſ con
memans ſcriptum a proſumma
in eſe parochiali die vige

ſima ſanta Auguſti Anno 1750
Mileſimo ſeptingenteſimo
trigeſimo ſexto.

Joan. gri. ſupra
Parochus Francienſis.

začal okřívati a docela se uzdravil. Od té doby darovala tato žena každoročně svíce na oltář Panny Marie, což mi vypravoval tehdejší kostelník Antonín Zuna.^{59/}

Jedenkrátě odpoledne v neděli odpočíval tento kostelník s manželkou svou před svou chaloupkou ve stínu košaté lípy a bavil se vypravováním. V tom oba uslyšeli líbezný zpěv a překrásnou hudbu nebeskou v kostele, kostelník povstal a spěchal do kostela, aby spatřil, co se tam děje. Když tam ale přišel, neviděl sice nic, ale jakási líbezná vůně jej obkličila a obešla jej svatá hrůza, takže hned na kolena padl a vroucně se modlil. Tento kostelník vidíval prý velmi často světlo v kostele, a když pak tam vešel, vždy prý našel něco, co nebylo na pravém místě a po čem poznal, že někdo v chrámě býti musel. Za toto vypravování já ovšem ručiti nemohu a tedy odporoučím to k posouzení a k rozmyšlení křesťanskému. Že však chrám tento i v nynějších časech je outočistěm obyvatelů, dokazuje, že vždýcky při těžkých příležitostech, jako ku příkladu v času nemoci, v času války a podobných neštěstích, lidé k tomuto posvátnému místu putují a potěšení odtud odcházejí.

Až podnes pochovávají se tam lidé z přifařených farních obcí. V nejnovějších časech, když se v Černotíně farnost zařídila, ke které též obec Hluzov přifařen[a] jest, mají tyto dvě obce svůj vlastní hřbitov v Černotíně a jen obec Zbrašov se až podnes tam pochovává. Nicméně putují vždy s ochotností každý rok nábožní ctitelé Panny Marie obzvláštně na tři slavnosti, totiž: v neděli po svátku sv. Antonína, na den Nanebevzetí Panny Marie a na den Narození Panny Marie, v kteréžto dni přichází procesí z Hranic a bývá tam kázání a slavná mše sv.

Končím toto vypravování tedy a prosím, by mně odpuštěno bylo, jestli jsem nedokonale o těch věcech [napsal a] pravdy nemohl lepší^{60/} podati. Co jsem věděl a co jsem se dovědět mohl, sepsal jsem. Zachovejž, ó, Bože všechny ctitele tohoto svatého místa ve své milosti a dej všem, by se někdy do pravých nebeských stánků dostali, kdež s Marií Pannou a všema svatýma se radovati budou na věky, amen.

Panna Maria Hranická v Sumbalově textu výslovně zmiňována není, ale poznámky týkající se obrazu Panny Marie se s největší pravděpodobností vztahují právě k této gotické madoně.

Informace o obraze Panny Marie Vranovské už mají povahu tradované legendy – stejně jako v případě Panny Marie Dubské se tu objevuje motiv zářícího obrazu; jako místo, kde se obraz nacházel, je také zmíněn *dub*; postava sv. Antonína, resp. mnicha v řádovém oděvu františkánů, se zdá být „racionalizací“ spojení obrazu Panny Marie Vranovské s obrazem sv. Antonína na jednom oltáři, k němuž však došlo až někdy ve 20. letech 19. století. Ještě v roce 1804 byl s obrazem sv. Antonína na oltáři spojen horní obraz sv. Ondřeje. – Kdyby informace o postavě poutníka existovala

59/ Antonín Zuna († 1851), kostelník u Kostelíčka v letech 1837–1847, vystřídal jej bratr autora textu Josef Sumbal († 1885), který funkci vykonával až do roku 1880 – B. VYBÍRAL, *Staré písemné*, s. 56–57.

60/ lepší] lepších

(a kdyby jí byl přikládán stejný smysl jako v Sumbalově textu) již na počátku 18. století, kdy byl obraz přenášen do Kostelíčka, nabízelo se jeho umístění ve svatoantonínské kapli...

Nicméně vyprávění o obrázku je pojato jen jako vysvětlení zvláštnosti („neboť by zajisté nebylo žádnému napadlo, aby tak sprostý a jen dřevorytinový obraz do oltáře zadělán býti měl“), nikoli jako historie něčeho, co se těší všeobecné úctě, což naznačuje, že ve 2. polovině 19. století už byl i tento kult prakticky zapomenutý.^{61/}

Kult Panny Marie Vranovské u Kostelíčka je zajímavým příkladem lokálního mariánského kultu. Do značné míry je zde replikována geneze zrození kultu Panny Marie Dubské, zřetelné je i zapojení místní světské a duchovní honorace, tedy všeobecná „vůle po lokálním kultu“, byť ona honorace se omezuje na místní elity a chybí účast pozemkové šlechty, která byla zřejmě u těchto „projektů“ nenahraditelná. A je snad i příznačné, že proti možnosti rozvíjet tradiční místní kult spojený s gotickou madonou, je dána přednost tehdy modernímu typu – zjevení obrazu na strohmě. Podmínky pro zrození a rozvoj kultu tedy v nějaké podobě existovaly. Důležitý limit tu však představuje explicitní odvozenost od existujícího kultu Panny Marie Vranovské, který nabízel jen málo prostoru pro vznik samostatné tradice. Zmíněná úzká podobnost s kultem Panny Marie Dubské je dalším limitem, který hranickým snahám ubíral body na „náboženském trhu“. Nakonec to však bylo zřejmě příliš malé množství zázraků, které by se děly v souvislosti s obrazem, co neakcelerovalo další rozvoj kultu. Kult Panny Marie Vranovské u Kostelíčka zkrátka nepřekročil stádium zrodu. Naproti tomu její vzor – Panna Maria Dubská – se dočkal už v roce 1730 prohlášení za milostný a byl pro něj vybudován nový poutní chrám. Vnímejte to jako perspektivu, která existovala, ale v hranickém případě se k ní nedospělo.^{62/}

61/ Symptomatické je, že žádnou zmínku o specifickém mariánském kultu u Kostelíčka nenacházíme ani v přehledové práci Karel EICHLER, *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rak. Slezsku I/2*. 1888, s. 173–184, ani v lokální historiografické produkci: L. SCHOLZ, cit. dílo, s. 93–97; Vojtěch BARTOVSKÝ, *Hranice – Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz*. 1906, s. 155–157. Stejně tak chybí jakákoli ikonografická stopa obou kultů, tedy jejich šíření prostřednictvím tisků. Ojedinělou moderní zmínkou o náboženském citění spatžen s Kostelíčkem má Hana PALEŇČAROVÁ, *Fenomén Hranice na Moravě a okolí v jejich spiritualitě*. Bakalářská práce, UP, Cyrilometodějská teologická fakulta. 2011, s. 71: „Kostelíček je mezi místními lidmi velmi oblíbený a hlavně starší obyvatelé k němu cítí i velkou úctu. Mnozí z nich věří, že zdejší socha Panny Marie Hranické je opravdu zázračná. Mají totiž zkušenost, že když se k ní modlili, jejich prosby byly vyslyšeny. Dokonce i moje babička má tuto zkušenost. Chodila sem ještě jako dítě a prosila za uzdravení její maminky, mé prababičky. Prosby byly opravdu vyslyšeny a prababička se cítila lépe.“ Text může být dokladem obecné mariánské úcty, informace o Panně Marii Hranické je už ovšem zřetelně „krátkým spojením“ informací z literatury s realitou, která se proměnila, neboť socha Panny Marie Hranické se u Kostelíčka nenachází již řadu desetiletí. V současném interiéru Kostelíčka je na severní zdi umístěna na pilastru socha Neposkvrněné srdce Panny Marie, pořízená pro kostel v roce 1885.

62/ Poděkování za mnohostrannou pomoc s tématem nechť laskavě přijmou: P. František Dostál, Jiří Lapáček, Vladimír Maňas, Jakub Nebeský, Barbora Orságová, Vítězslav Štajnochr, Jan Štěpán a Helena Zábranská.

O autorech

PhDr. Zdeněk Fišer

historik Moravského zemského muzea v Brně
zfiser@mzm.cz

Mgr. Petr Jiráček

archivář Státního okresního archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Mgr. Bohumil Kundl

farář Římsko-katolické farnosti Panny Marie Kroměříž
fakromeriz-pm@ado.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz

PhDr. Leoš Mlčák

historik umění
mlcakleos@seznam.cz

Libor Mórocz

ZO ČSS 6 – 23 Aragonit
morocz.libor@seznam

Mgr. Jiří J. K. Nebeský

editor Hranické historické knihovny, www.historie.hranet.cz
jiri.nebesky@gmail.com

Hynek Řihák

technický pracovník
hrihak@seznam.cz

Mgr. et PhDr. Ingrid Silná, PhD.

*emeritní pedagožka katedry muzikologie
Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*
ingridsilna@seznam.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Doc. PhDr. František Všetická, CSc.

literární historik a teoretik, prozaik, básník, překladatel
fvseticka@seznam.cz